

SZEMLE

MARKSZISZTSZKO—LENINSZKAJA METODOLOGIA VOENNOJ ISZTORII

(*Naukă, Moskva, 1976. 365 o.*)

A szovjet hadtörténet-tudomány, mely fontos helyet foglal el a társadalomtudományok sorában, a marxi—lenini metodológiára támaszkodik. A szovjet hadtörténészek számos műben dolgozták fel a háborúk történetének általános elméleti kérdéseit, világították meg Oroszország, a Szovjetunió hadtörténelmének legfontosabb időszakait, népszerűsítették a szovjet nép és fegyveres erőinek dicső tetteit a szocialista haza védelméért vívott háborúkban.

A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériuma Hadtörténelmi Intézete szerzői kollektívájának, P. A. Zsilin altábornagy szerkesztésében és Sz. A. Tyuskovics vezetésével alkotott monográfiája (második, javított és kiegészített kiadás) feltárja a hadtörténetírás alapját képező marxi—lenini módszertan lényegét, struktúráját, elveit és funkcióit, jellemzi a hadtörténet-tudomány tárgyát és tartalmát. A marxizmus—leninizmus klasszikusainak eszmei-elméleti és katonai hagyatéka, a hadtörténeti dokumentumanyag elemzése alapján az alkotók meghatározzák a hadtörténeti kutatás formáit és módszereit, a materialista dialektika kategóriáinak módszertani jelentőségét a hadtörténelem számára. Mélyreható elemzés alá veszik a háborúk történetének, a katonai építések, a hadművészetnek és a hadtörténet-tudomány más összetevőinek metodológiai problémáit. Elméleti következtetéseket vonnak le és ajánlásokat tesznek a szerzők, melyeknek nagy jelentősége van a hadtörténetírás további fejlesztésében.

Az alap gondolat, amelyből a szerzők kiindulnak az, hogy a hadtörténészek — arányait tekintve — óriási és — tartalmát tekintve — bonyolult történelmi anyaggal kell operálnia. A hadtörténelmi tények mennyisége, sokrétősége és eltérő értelmezése a kutatótól komoly elméleti, katonai és történelmi felkészült-

séget igényel. A kutatási feladatok sikeres megoldása, a hadtörténeti események hű reprodukálása és pontos magyarázata, a „történelem könyvének” helyes olvasása csakis az események és tények tanulmányozása során elfoglalt helyes alapállásból valósítható meg. Ezt az alapállást, nézőpontot biztosítja a marxi—lenini metodológia — a hadtörténet-tudomány egyetlen helyes és valóban tudományos módszertana.

Struktúráját tekintve, a hadtörténelem módszertana három — egymással kölcsönösen összefüggő — alkotóelemből áll. Ezek: az általános (dialektikus és történelmi materializmus); a különleges (a politikai gazdaságtan, a tudományos kommunizmus, az egyetemes történelem és más tudományok tételeinek felhasználása a hadtörténeti események elemzéséhez és magyarázatához); végül a sajátos, vagy konkrét elem (a hadtörténeti kutatás specifikus módszerei, a hadtörténet- és a hadtudomány olyan tételei és következtetései, amelyek a tényelemzés és magyarázat elveinek funkcióját töltik be).

A marxi—lenini módszertan elvei irányítják a kutatókat arra, hogy a hadtörténelmi tényeknek és folyamatoknak elsősorban az osztályjellegét tisztázzák, egyben megóvják őket a nemzeti korlátok és a kizárólagosság okozta hibáktól. Ezek az elvek szolgálnak alapul a szocialista közösség országai jelentős létszámú hadtörténész csoportjának közös és együttes tevékenységéhez.

Az alap gondolatból kiindulva megkülönböztetett figyelmet fordítottak a szerzők a párt tevékenységének szemléltetésére a marxi—lenini elmélet fejlesztésében, az aktuális problémáknak a lenini metodológiai alapon történő megoldásában. Beszámolnak arról a munkáról, amelyet a hadtörténészek 1967 óta végez-

tek, az SZKP KB augusztus 14-i határozatát követően, mely a „Társadalomtudományok további fejlesztésével és a kommunista építésben betöltött szerepük fokozásával kapcsolatos tennivalókat” rögzíti.

Az ismertetett mű tíz fejezetéből az első hat a hadtörténet-tudomány egészét átfogó módszertani kérdésekkel, a további négy pedig az egyes részterületek metodológiai problémáival foglalkozik. A módszertan kulcskérdéseit — a hadtörténet-tudomány keletkezésének és fejlődésének rövid áttekintése után — az első fejezet tartalmazza, rögzítve azokat a specifikus vonásokat és sajátosságokat, amelyek a hadtörténet-tudomány, mint önálló tudományos diszciplína sajátjai. Egyfelől, az egyetemes történelem részeként a háború — mint társadalmi jelenség — történetét vizsgálja, másfelől közvetlenül kapcsolódik a hadtudományhoz és a fegyveres küzdelem, a hadművészet történetét tanulmányozza. Kutatásának tárgya a társadalom katonai területe, a háborúk és hadseregek története.

A monográfia szerzői több mint 400 forrás forrást használtak fel munkájuk során, ebből számosat olyan tényanyag bemutatására, amely a hadtörténet-tudomány és más társadalomtudományok kölcsönös kapcsolatát és viszonyát magyarázza. A mélyreható elemzés tette lehetővé az alaposan megindokolt következtetések levonását a hadtörténet-tudomány tárgyát és struktúráját illetően és éppen az elemzés mélysége emeli ezt a munkát az e tárgyban kiadott legjobb művek sorába. A szerzők meghatározása szerint a szovjet hadtörténet-tudomány összetett és több, viszonylag önálló tudományterületre és tudományágra tagozódik, felöleli a háborúk, a hadművészet, a fegyveres erők építése, a haditechnika, a katonai gondolkodás történetét és a historiográfiát. A hadtörténelem önálló ágazata a katonai statisztika, a katonai archeográfia és a hadtörténeti forráskutatás.

Az említett kölcsönhatás legfontosabb kifejezője, hogy a hadtörténelem — mint tudomány — közvetlenül befolyásolja a korszerű fegyveres harc megvívási módjainak és formáinak kidolgozását, vagyis az egyes kérdéseket marxista módon történelmi alapokra helyezi, mégpedig — Lenin szavaival — „nem csak a múlt megmagyarázása értelmében, hanem a jövő merész előrelátása és a jövő megvalósítására irányuló bátor gyakorlati tevékenység értelmében is.”

A tudomány tárgyának meghatározását értelemszerűen követi módszertana lé-

nyegének feltárása, annak megvilágítása, hogyan hat az utóbbi a hadtörténet-tudomány fejlődésére. Az általánosból — a metodológia meghatározásából — kiindulva jutnak el a szerzők az adott kérdésekkel kapcsolatos különböző nézetekhez és adják azok marxista—leninista bírálatát. Különös érdeklődésre tarthatnak számot a szerzőknek a tudomány módszertanáról, mint annak általános alapjáról alkotott elgondolásai. Megalapozottan vetik fel, hogy a metodológia a filozófiai és általános elméleti meghatározások egységes rendszere, melynek alapját a marxizmus—leninizmus fő összetevői — a filozófia, a tudományos kommunizmus és a politikai gazdaságtan — alkotják. Ennek tükrében a hadtörténet-tudomány módszertana, mint egységes egész, a szerzők szerint három viszonylag önálló részből: az általánosból, a különlegesből és a konkrétból (sajátosból) tevődik össze.

Megjegyzendő, hogy a szerzői kollektíva a módszertan általános oldalát sokkal alaposabban és átfogóbban tárja fel, mint a specifikus és a konkrét oldalt, így például a gazdasági-anyagi kérdések megvilágítása is csak vázlatos. Ugyanakkor az általános filozófiai fejtegetések meghaladják a téma megtárgyalásának kereteit.

Figyelemre méltóan világítják meg a szerzők a metodológia hatását a tudományra a megismerés olyan általános tudományos és speciális módszerei révén, mint az analízis és a szintézis, az indukció és dedukció, az absztrakció és általánosítás, az összehasonlítás és analógia. Ennek kapcsán határozózzák meg a káros irányzatok elleni harc útjait és tesznek ajánlást a hadtörténet-tudomány fogalomtárának fejlesztésére. Leszögeznek, hogy a hadtörténeti források tanulmányozásának, a tények leírásának és megvilágításának, a következtetések és általánosítások megfogalmazásának módszerei a marxi—lenini metodológia elveinek és következményeinek realizálási eszközeiként szolgálnak. A hadtörténelmi események megismerési szintjeit jellemezve bemutatják magát a megismerés folyamatát, a tudományos ismeretek mobilitását és fejlődését az alacsonyabb szinttől a magasabbig. A dialektikus materializmus bázisán meghatározzák a „történelmi tény” fogalmát és ugyanakkor kritikai elemzés alá veszik a burzsoá történészek idealista alapokon nyugvó meghatározásait, jellemzik a hadtörténelmi események empirikus és teoretikus megismerésének folyamatát.

Vitathatatlan érdeme a monográfiának az olyan fontos problémák vizsgálata,

mint a történelmi determinizmus, annak formái és tartalma, a történelmi szükség-szerűség és az emberi tevékenység, a néptömegek és a személyiség szerepe a hadtörténelmi események alakulásában.

Megkülönböztetett helyet biztosítanak a szerzők a hadtörténelem, a hadtörténet-tudomány törvényszerűségei vizsgálatának. Eppen ebben összegeződik a felvetett kérdések elméleti feldolgozásának színvonala, de a hadtörténet-tudomány elé tűzött feladatoknak a marxi—lenini metodológia talaján való minőségi megoldása is. A tudomány törvényszerűségei elméleti feltárásának színvonala alakítja a tudomány arculatát, határozza meg erejét és szerepét a történelmi tanulságok aktualizálása terén.

A szerzők bizonyítják, hogy a hadtörténelem objektív törvényszerűségeinek valóban tudományos feltárása csakis a dialektikus materializmus talaján lehetséges. Ebből kiindulva tárgyalják a hadtörténet-tudomány törvényszerűségei feltárásának és meghatározásainak általános elveit, e törvényszerűségek lényegét és specifikumát, rendszerét.

A marxizmus lényeges hatást gyakorolt a hadtörténelmi gondolkodásra is. A hadügy és hadtörténelem burzsoá idealista felfogása mellett megjelent és egyre erősödött a háború, a hadsereg és hadtudomány, valamint ezek törvényszerűségeinek új, materialista értelmezése. Ezt az új irányzatot részletesen bemutatják a szerzők egészen napjainkig, ugyanakkor kritikai elemzés alá veszik az e területen meglévő különböző burzsoá koncepciókat is.

Kétségtelen, hogy bármely történelmi kutatás alapját a tények alkotják, ezek alakítják a vizsgálódás folyamatát, és ezek megbízhatóságától függ a történelem — mint tudomány — tekintélye. A burzsoá történészek következetesen és célratörően elferdítik a hadtörténelem — főleg a második világháború — tényeit,

és — manipulálva azokat — meghamisított alapokról számos különböző verziót, a valóságos alapokat nélkülöző koncepciót gyártanak. De a tények önmagukban még nem azonosak a történelemmel: elengedhetetlen a tényanyag általánosítása, elemzése, értékelése, a tanulságok levonása, következtetések megfogalmazása. Ez a legfontosabb és végső célja bármely kutatásnak, ezen belül a hadtörténelmi események feltárásának is, ami — a szerzők bizonyítása szerint — csakis a marxi—lenini metodológia talaján lehet tudományosan megalapozott.

A hadtörténelem a katonák eszmei-politikai nevelésének, de egész népünk és főleg az ifjúság hazafias-honvédelmi nevelésének hatékony eszköze, a párt éles fegyvere a kommunizmus ellenségeivel vívott ideológiai harcban. A nemzetközi történészkongresszusok — 1970-ben Moszkvában és 1975-ben San Franciscóban — bebizonyították, hogy a marxi—lenini metodológia talaján álló szovjet hadtörténészek elvi és szilárd állásfoglalásukkal jelentősen hozzájárultak a tudomány és módszertana fejlődéséhez.

Számos értékes mű látott napvilágot Marx és Engels születésének 150. és Lenin születésének 100. évfordulója alkalmából, mely a hadtörténet-tudomány módszertanát lényegesen előbbre vitte, elősegítve a marxizmus—leninizmus klasszikusai filozófiai hagyatékának tanulmányozását hadtörténelmi vonatkozásban is.

„Amikor az ismertetett művet az olvasóknak ajánljuk — mondják a szerzők —, abban a meggyőződésben tesszük, hogy az megkönnyíti a marxi—lenini metodológia elsajátítását és alkalmazását a tudományos káderek, a fiatal tudósok elméleti és gyakorlati tevékenységében, segít azoknak, akik a hadtörténelem problémáinak kutatásán és megoldásán munkálkodnak”.

Nádor Tibor